

KATEDRA ARCHEOLOGII POLSKI UNIwersYTETU WROCLAWSKIEGO IM. BOLESŁAWA BIERUTA W LATACH 1945—1958

Katedra Archeologii Polski Uniwersytetu Wrocławskiego, podobnie jak większość innych zakładów naukowych tej uczelni, rozpoczęła swoją działalność w trudnym okresie pierwszych powojennych miesięcy 1945 r. Z pożogi wojennej nie ocalał ani zakład archeologii dawnego niemieckiego uniwersytetu we Wrocławiu, ani też muzeum archeologiczne. Uruchomienie Katedry należało więc rozpocząć dosłownie z niczego — od podstaw.

Pierwszym jej kierownikiem został prof. dr Rudolf Jamka, pomocniczym zaś pracownikiem naukowym — adiunkt dr Adolf Nasz. Dzięki ich zabiegom uzyskano na pomieszczenia Katedry, noszącej do 1 IX 1952 r. nazwę Zakładu Prehistorii, skromny, dziesięciopokojowy lokal w oficynie przy ul. Szewskiej 36 na drugim piętrze.

Normalną działalność naukową i dydaktyczną rozpoczęto w grudniu 1945 r. Od początku istnienia Katedry jej pracownicy naukowcy prócz wykładów i ćwiczeń dla studentów kierunku archeologii Polski prowadzą również zajęcia usługowe dla studentów historii, historii sztuki, etnografii, archeologii śródziemnomorskiej i antropologii.

Z trudem gromadzono bibliotekę, która do r. 1947 osiągnęła zaledwie 408 pozycji, i porządkowano dość bogate zbiory materiałów archeologicznych, szczególnie z zakresu kamieniarstwa z epok paleolitu, mezolitu i neolitu. Służą one do celów dydaktycznych i częściowo uniezależniają Katedrę od korzystania w tym zakresie ze zbiorów działu archeologicznego Muzeum Śląskiego we Wrocławiu. Większość zbiorów nie posiada metryk, co pomniejsza ich wartość naukową i ogranicza ją w zasadzie tylko do celów dydaktycznych.

Już w czerwcu 1946 r. z inicjatywy i pod kierownictwem prof. R. Jamki rozpoczęto badania wykopaliskowe na Ostrowie Tumskim koło kościoła Św. Marcina we Wrocławiu. Rezultatem trzymiesięcznych prac było odkrycie wczesnośredniowiecznego grodu i miasta Wrocławia z XI—XIII w. W r. 1948 rozpoczęto pod kierownictwem prof. R. Jamki w ramach powstałego w tym czasie ogólnokrajowego Kierownictwa Badań nad Początkami Państwa Polskiego trwające do chwili obecnej prace wykopaliskowe na terenie wczesnośredniowiecznego miasta na Ostrówku w Opolu. Prace te, prowadzone od r. 1952 pod kierownictwem prof. dr Włodzimierza Hołubowicza i włączone w r. 1954 do planu badawczego Instytutu Historii Kultury Materialnej Polskiej Akademii Nauk, stały się prawdziwą szkołą praktyki terenowej i doświadczenia badawczego coraz liczniejszego zastępu studentów i pomocniczych pracowników naukowych.

W r. akademickim 1949/50 archeologię Polski jako przedmiot główny studiowało około 10 osób. Pierwszy dyplom ukończenia studiów z tytułem magistra uzyskała jedna osoba w r. 1950. W tymże roku nastąpiły zmiany w obsadzie personalnej Katedry. Z dniem 1 IX 1950 r. prof. R. Jamka na własną prośbę przeniesiony został na Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, a tymczasowe kierownictwo Katedry

objęła dr Helena Cehak-Hołubowiczowa, dotychczasowy adiunkt przy Katedrze Archeologii Polski na Uniwersytecie im. M. Kopernika w Toruniu. Od tegoż dnia rozpoczął również pracę w charakterze asystenta mgr Zbigniew Trudzik. Dalsze zmiany przyniósł r. 1951. Od 15 III 1951 r. do chwili obecnej kierownikiem Katedry jest prof. dr Włodzimierz Hołubowicz, pełniący również funkcję kierownika Zespołu Katedr Historii Kultury Materialnej i Studium Historii Kultury Materialnej, w którego ramach znalazła się też Katedra Archeologii Polski w latach 1953—1956. Z dniem 1 V 1951 r. odszedł adiunkt dr A. Nasz, powołany na stanowisko kierownika Katedry Etnografii Uniwersytetu Wrocławskiego. Od 1 XI 1953 r. rozpoczęła pracę jako st. asystent mgr Barbara Czerska. Mgr Z. Trudzik w okresie od 1 XI 1953 do 31 XI 1956 r. był aspirantem na Uniwersytecie im. A. Mickiewicza w Poznaniu, zaś od 1 XII 1956 r. rozpoczął ponownie pracę w Katedrze jako starszy asystent. Wreszcie od 1 IX 1954 r. do 31 X 1955 r. pracowała przy Katedrze mgr Helena Wielowiejska jako laborant, zaś od 1 XI 1955 r. do chwili obecnej funkcję tę pełni mgr Witold Sroczyński. Dr Helena Cehak-Hołubowiczowa w maju 1956 r. otrzymała tytuł docenta. Z dniem 1 XII 1957 r. rozpoczął pracę mgr Stanisław Pazda w charakterze asystenta. W ten sposób w końcu 1958 r. obsada personalna Katedry składała się z 6 osób: 2 samodzielnych pracowników naukowych, 3 pomocniczych i 1 pracownika naukowo-technicznego.

W r. 1953 pomieszczenia Katedry powiększyły się o 8 pokoi uzyskanych na pierwszym piętrze w tym samym budynku, gdy zajmujący je dotąd Zakład Antropologii przeniesiony został na ul. Kuźniczą 35. W lokalu Katedry mieści się również ściśle z nią współpracujący Zakład Archeologii Polski IHKM PAN we Wrocławiu, zatrudniający kilkanaście osób własnego personelu naukowego, technicznego i administracyjnego. Kierownikiem tego Zakładu jest prof. dr W. Hołubowicz.

Dotychczasowy lokal Katedry nie zaspokaja należyście jej potrzeb. Usilne i długotrwałe starania o zmianę lokalu zostały uwieńczone pomyślnym rezultatem w końcu 1958 r. Katedrze przydzielono pomieszczenia na drugim piętrze w budynku przy ul. Szewskiej 48. Przeniesienie do tego budynku nastąpiło po jego renowacji w 1959 r.

Zbiory Katedry powiększyły się w r. 1952 o kilkaset. przeźroczy zabytków archeologicznych ze Śląska, przekazanych przez Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie. Stopniowo powiększa się również biblioteka Katedry, głównie przez zakup gotówkowy wydawnictw archeologicznych, polskich i zagranicznych, nabywanych w ramach normalnych środków budżetowych.

Dużym osiągnięciem jest powstanie własnego czasopisma Katedry pt. „Archeologia Śląska“, wydawanego w ramach „Zeszytów Naukowych Uniwersytetu Wrocławskiego“. Tom I ukazał się w r. 1957, dwa następne zaś wyszły z druku w r. 1959. Ponadto wydano w r. 1958 pierwszy zeszyt „Biblioteki Archeologii Śląska“ pt. Ślęza I, wydawanej jako seria w ramach „Zeszytów Naukowych Uniwersytetu Wrocławskiego“. Posiadanie własnego pisma znacznie zwiększyło możliwości zaopatrzenia biblioteki Katedry w wydawnictwa zagraniczne w drodze wymiany. Dzięki tym i wyżej wymienionym możliwościom biblioteka powiększyła swój stan posiadania na dzień 31 XII 1958 r. do 2102 woluminów.

W miarę rozwoju Katedry zwiększała się też z biegiem lat ilość studentów i absolwentów. W r. 1951 dyplomy magisterskie uzyskały 2 osoby, a w r. 1952 — 6 osób, w r. 1953 — 10 osób.

Zgodnie z reformą studiów z r. 1950 uruchomiono na Uniwersytecie Wrocławskim w r. akademickim 1953/54 Studium Historii Kultury Materialnej, w którego ramach znalazła się też Katedra Archeologii Polski. Na pierwszy rok wymienionego Studium przyjęto 15 studentów. Z grupy tej po 2 latach studiów specjalizację w zakresie

archeologii Polski wybrało 10 osób. W r. akademickim 1954/55 przyjęto na pierwszy rok Studium 18 osób, z czego w ciągu 2 pierwszych lat studiów 5 osób zrezygnowało, z pozostałych zaś 7 wybrało specjalizację w zakresie archeologii Polski na Uniwersytecie Wrocławskim. W r. akademickim 1956/57 nastąpiła ponowna reforma studiów, znosząca Studium Historii Kultury Materialnej. W roku tym przyjęto na pierwszy rok studiów w zakresie archeologii Polski 4 osoby, z których jedna zrezygnowała po pierwszym roku, jedna zaś przeniosła się po drugim roku na Uniwersytet Łódzki. W r. akademickim 1957/58 przyjęto na pierwszy rok 7 osób, zaś w r. akademickim 1958/59 — 6 osób. Łącznie więc na I, II i III roku studiów kształci się w r. akademickim 1958/59 15 osób. W r. 1957 dyplomy magisterskie uzyskało 6 osób, w r. 1958 — 6 osób, a w r. 1959 — 1 osoba.

Całością pracy naukowo-badawczej Katedry od r. 1951 mieści się w ramach dwu zasadniczych problemów: 1. Rozkład wspólnoty pierwotnej i tworzenie się społeczeństwa klasowego oraz państwa na terenie Polski, ze szczególnym uwzględnieniem Śląska i 2. Metodologia i metodyka badań archeologicznych.

Dorobek naukowy pracowników Katedry w latach 1951—1958 wyraża się liczbą blisko 100 pozycji¹, nie licząc artykułów popularnonaukowych i prasowych.

Pomocniczy pracownicy nauki Katedry, niezależnie od bieżących zadań dydaktycznych i administracyjnych, pracują nad przygotowaniem prac doktorskich. I tak mgr Z. Trudzik przygotowuje rozprawę pt. *Polska południowa i środkowa na przełomie starożytności i wieków średnich*, a mgr B. Czerna — *Śląsk w okresie lateńskim*. Ukończenie pierwszej z nich przewidziane jest na r. 1959, drugiej zaś na r. 1960.

Obciążenie zajęciami dydaktycznymi samodzielnych i pomocniczych pracowników naukowych Katedry było w ostatnich 2—3 latach dość znaczne i przekraczało niekiedy o kilka godzin obowiązujący według regulaminu wymiar. Przyczyną tego były wykłady i ćwiczenia o charakterze usługowym dla studentów innych kierunków.

Ważną dziedziną pracy Katedry były badania wykopaliskowe wielu stanowisk archeologicznych na terenie Śląska. Prowadzono je przeważnie w ścisłej współpracy z byłym Kierownictwem Badań nad Początkami Państwa Polskiego, a od 1954 r. z Zakładem Archeologii Polski IHKM PAN we Wrocławiu, Inspektorem Ochrony Zabytków Archeologicznych i wieloma innymi instytucjami. Prace wykopaliskowe w małym tylko stopniu finansowane były z budżetu Katedry. Prowadzenie ich umożliwiały przede wszystkim dotacje władz terenowych, jak prezydium powiatowych rad narodowych, Inspektorat Ochrony Zabytków Archeologicznych i inne.

W latach 1952 i 1955 przy współpracy z Zakładem Antropologii Uniwersytetu Wrocławskiego prowadzono badania na cmentarzysku z okresu halsztackiego i lateńskiego w Sobocisku, pow. Oława. Pracami kierowali prof. W. Hołubowicz i doc. H. Hołubowiczowa. W r. 1952 przeprowadzono badania na terenie słynnego stanowiska hutniczego z okresu rzymskiego w Tarchalicach, pow. Wołów, przy współudziale Katedry Technologii Metali Politechniki Wrocławskiej (prof. Dworzak i inż. Heiman). Pracami kierował prof. W. Hołubowicz. W r. 1952 przeprowadzono również pod kierownictwem doc. H. Hołubowiczowej prace wykopaliskowe na terenie cmentarzyska kurhanowego z V—VI w. n. e. w Izbicku, pow. Strzelce Opolskie. W Groszowicach, pow. Opole, na terenie osady i stanowiska hutniczego z IV—V w. n. e. prowadzono badania dwukrotnie (w latach 1952 i 1953) pod kie-

¹ Wykaz prac związanych tematycznie ze Śląskiem podają: J. Kaźmierczyk, *Bibliografia śląskich prac archeologicznych za lata 1945—1956* (Archeologia Śląska, t. I, s. 223—234), i S. Pazda, *Bibliografia śląskich prac archeologicznych za rok 1957* (Archeologia Śląska, t. III, s. 163—166).

rownictwem prof. W. Hołubowicza. W latach 1954—1956 prowadzone były pod kierownictwem prof. Mariana Morelowskiego badania architektoniczne na dziedzińcu uniwersyteckim we Wrocławiu. Udział w nich brała mgr B. Czerska przy konsultacji od strony archeologicznej prof. W. Hołubowicza. W latach 1953—1956 prowadzono prace wykopaliskowe na wczesnośredniowiecznym cmentarzysku szkieletowym w Krzanowicach, pow. Opole, pod kierownictwem doc. H. Hołubowiczowej. W r. 1956 przeprowadzono pod kierownictwem doc. H. Hołubowiczowej badania kręgu kultowego z okresu kultury łużyckiej na górze Kościuszki koło Sobótki, pow. Wrocław. W tymże roku prowadzono badania na terenie grodziska wczesnośredniowiecznego w Strachowie, pow. Wrocław, i w Sobótce na terenie żwirowni, gdzie znajduje się cmentarzysko i osada kultury łużyckiej. Oba stanowiska badane były pod kierownictwem prof. W. Hołubowicza. Prócz tego pracownicy Katedry brali udział w pracach wykopaliskowych prowadzonych w ciągu kilku lat przez Zakład Archeologii Polski IHKM PAN na kilkunastu stanowiskach².

W r. 1957 przeprowadzono prace wykopaliskowe na terenie osady z I w. p. n. e. w Nowej Cerekwi, pow. Głubczyce, pod kierownictwem mgr B. Czerskiej, i osady z V w. n. e. w Kościeliskach, pow. Olesno Śląskie, pod kierownictwem mgr Z. Trudzika. Badania obu wymienionych stanowisk konsultował prof. W. Hołubowicz. W tymże roku przeprowadzono finansowane przez Społeczny Komitet Budowy Telegacji na Ślęży dalsze badania pod kierownictwem doc. dr H. Hołubowiczowej w rejonie szczytu, w których uczestniczyli wszyscy niemal pracownicy Katedry. Na cmentarzysku kultury łużyckiej w Świątnikach, pow. Wrocław, mgr W. Sroczyński wyeksplorował ratowniczo jeden grób ciałopalny.

W r. 1958 kontynuowano pod kierownictwem mgr B. Czerskiej prace wykopaliskowe w Nowej Cerekwi oraz rozpoczęte w r. 1951 badania grodziska wczesnośredniowiecznego w Niemczy, pow. Dzierżoniów. Prace wykopaliskowe w Niemczy pod kierownictwem prof. W. Hołubowicza prowadzono dzięki zasiłkowi przyznanemu Katedrze przez Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Dzierżoniowie. Prócz tego w r. 1958 mgr S. Pazda przeprowadził prace ratowniczo-rozpoznawcze na terenie osady z okresu halsztackiego i lateńskiego w Przysztoniu, pow. Dzierżoniów.

Zbigniew Trudzik

ZBIORY RĘKOPIŚMIENNE BIBLIOTEKI UNIWERSYTECKIEJ WE WROCŁAWIU

Znaczne zróżnicowanie zasobów rękopiśmiennych obecnej Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu, odbiegające od stanu przedwojennego, ujawnionego w dawniejszej literaturze naukowej i w katalogach specjalnych, nasuwa konieczność uświadomienia o tym zainteresowanych pracowników naukowych dla ułatwienia poszukiwań źródłowych.

Ostatnia zawierucha wojenna i w parze z nią idące rozproszenie zbiorów w czasie ich ewakuacji w latach 1943—1944 spowodowała duże zmiany tak w stanie ilościowym tego mienia kulturalnego, jak również w stanie ich zachowania. Dzięki szybkiej i energicznej akcji rewindykacyjnej, przedsięwziętej przez Dyрекcję Biblioteki Uniwersyteckiej (prof. dra Antoniego Knota), zdołano uratować znaczną część rękopisów należących do dawnej Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu (*Staats-u. Universitätsbibliothek*), przewożąc je z Książa (dawniej *Fürstenstein*, pow. wałbrzyski) w stanie nie naruszonym już w czerwcu 1945 r. W 1958 r. zwiększyły się

² J. Kaźmierczyk, *Sprawozdanie z działalności Zakładu Archeologii Polski IHKM PAN we Wrocławiu za lata 1954—1957* (Archeologia Śląska, t. III, s. 141—146).